

تاریخ دریافت: ۹۱/۱۲/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۲/۵/۲۴

بررسی و تحلیل توسعه تسهیلات شهری از دیدگاه عدالت فضایی (مطالعه موردی شهر یاسوج)

رضا مستوفی الممالکی

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه یزد

امیر بسطامی نیا*

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه یزد

یوسف تازش

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز

چکیده

(واقع در شرق و مرکز شهر) کمترین نیازمندی به خدمات را دارا هستند. برقراری ارتباط آماری بین تراکم توزیع خدمات و تراکم خالص جمعیت با Z-score نشان می‌دهد که تراکم جمعیت با توزیع خدمات دارای رابطه معناداری نسبی است. به گونه‌ای که محله‌هایی با تراکم جمعیتی خیلی بالا، دارای توزیع خدمات کاملاً نامتعادل هستند. از طرف دیگر این نتیجه به دست آمده است که دسترسی نسبتاً مناسبی به تسهیلات شهری وجود دارد. با این وجود، نابرابری میزان دسترسی به تسهیلات در شهر مشهود است.

کلمات کلیدی: تسهیلات شهری، توزیع و تمرکز فضایی، عدالت فضایی، شهر یاسوج.

مقدمه

آرزوی دیرینه بشر دستیابی به آن گونه شیوه زیست بوده است که زندگی او را با بهروزی و کامیابی قرین سازد. «عدالت»، آن بخش از چنین اندیشه‌ای است که آدمی در طول تاریخ راه‌های تحقق آن را بررسی کرده است. (Tosun, 2001:499) حصول به برخورداری و تساوی انسان‌ها جدای از ناهمسازی‌های ذاتی و ساختگی، بنیاد اندیشه‌های مرتبط با عدالت است.

عدالت فضایی از مباحثی است که در سال‌های اخیر در میان جغرافی‌دانان و برنامه‌ریزان اهمیت ویژه‌ای یافته است. از آن‌جا که تسهیلات شهری ساختاردهنده‌ی شکل و ماهیت کالبدی، اجتماعی و فضایی شهر می‌باشد، بی‌عدالتی در نحوه‌ی توزیع آن تأثیر جبران‌ناپذیری بر ساختار و ماهیت شهر گذاشته است. یکی از دلایل بروز مسائل ناشی از شهرنشینی و شهرگرایی کم توجهی یا بی توجهی به آثار عدالت فضایی در کشورهاست. هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل توسعه تسهیلات شهری از دیدگاه عدالت فضایی در شهر یاسوج است. بر این اساس روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی و نوع تحقیق، بنیادی و توسعه‌ای است که در آن از مدل‌های آماری از قبیل ضریب همبستگی و رگرسیون‌ها استفاده شده است. همچنین با استفاده از ۱۲ شاخص خدماتی نحوه‌ی توزیع خدمات در ۲۳ محله‌ی شهر بررسی شده است. یافته‌های

تحقیق نشان می‌دهد که از نظر توزیع خدمات در شهر یاسوج، ۳ محله دارای توزیع خدمات کاملاً متعادل، ۵ محله تقریباً متعادل، ۸ محله نیمه متعادل و ۷ محله نیز نامتعادل بوده‌اند. بر همین اساس ساکنان محله‌های ۱۳، ۱۸ و ۱۹ (واقع در جنوب و غرب شهر) بیشترین نیازمندی را دارند. بیش از ۸۰ درصد جمعیت آنها، نیازمندی بالا به خدمات دارند و محله‌های ۲، ۴، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۲۲

نفر جمعیت دارد) نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰). علی‌رغم توجه به موضوع عدالت فضایی در توزیع خدمات شهری، در کشورهای ما متأسفانه مطالعات محدودی در این زمینه در کشور ما صورت گرفته و اغلب مطالعات صورت گرفته نیز، بیشتر جنبه اقتصادی داشته‌اند. همچنین منابع و اطلاعات کمی در این رابطه وجود دارد و بیشتر تحقیقات به سال‌های قبل بر می‌گردد. توزیع نامناسب و نابرابر خدمات در شهرها به علت جا ماندن توسعه شهر از رشد آن، یکی دیگر از چالش‌ها می‌باشد. هدف این پژوهش نیز بررسی و تحلیل توسعه تسهیلات شهری از دیدگاه عدالت فضایی در شهر یاسوج است. با بررسی میزان نابرابری‌ها در توزیع خدمات و شناسایی الگوی فضایی بی‌عدالتی در سطح شهر، می‌توان پی برد که کدام یک از خدمات در وضعیت نامناسب تری هستند و بی‌عدالتی‌ها بیشتر در کدام بخش و محله‌ی شهری تمرکز یافته است. این تحقیق نیز با مورد تأکید قرار دادن مفهوم عدالت فضایی در توزیع خدمات شهری، در پی یافتن راهکاری برای سنجش میزان بی‌عدالتی فضایی است تا با شناسایی کمبودها و نابرابری‌ها بین محله‌های شهر، مدیریت شهری را در ارائه خدمات عمومی برای کاهش بی‌عدالتی‌ها کمک کند.

روش تحقیق

با توجه به ماهیت موضوع و اهداف تحقیق، روش «توصیفی-تحلیلی» رویکرد حاکم بر فضای تحقیق است. روش جمع-آوری داده‌های اولیه به صورت اسنادی و کتابخانه‌ای، با استفاده از سالنامه‌های آماری استان و طرح جامع شهری است. ابتدا بر مبنای شاخص‌ها، تراکم شهری و تحلیل زمانی آن به عنوان معیار چگونگی توسعه‌ی شهری و گستردگی شهر مورد بررسی قرار گرفت. سپس برای به دست آوردن چگونگی توزیع خدمات از شاخص امتیاز استاندارد شده و ضریب تغییرات استفاده شده است. در نهایت از طریق آزمون‌های آماری ضریب همبستگی با به‌کارگیری نرم‌افزار SPSS،

برابری جوهری عدالت است، برابری به مفهوم داشتن حق همسان افراد در استفاده از فرصت‌های مادی و معنوی موجود در جامعه در راستای شکوفایی توان‌ها و استعدادها می‌باشد (هاروی، ۱۳۷۹: ۱۸). خاستگاه بسیاری از بحرانها در سطوح ملی و محلی نادیده انگاشتن حق برابری افراد، اقلیت‌ها و در یک کلام، ناهمگنی در سطح ملی است. پیامد طبیعی چنین روندی، عدم برخورداری همسان از فرصت‌های موجود ملی و منطقه‌ای میان شهروندان می‌باشد (Talen, 2005:425). بی‌توجهی به مقوله عدالت فضایی در کشورهای مختلف به ویژه جهان سوم، زمینه‌ساز تشدید فقر، شکاف طبقاتی و ناحیه‌ای، حاشیه‌نشینی، بحران‌های زیست محیطی، فزآیندگی آشوب‌ها و ناآرامی‌های اجتماعی و قومی- ناحیه‌ای گردیده است (Burgess, 200, Williams, 1999: 168). عدالت فضایی شهر عمدتاً بر وجه توزیعی عدالت با توجه به ناهمسانی‌های ناحیه‌ای، حفظ تعادل مناسبات انسان و محیط، برخورداری همسان شهروندان از فرصت‌ها و کاهش آثار زیانبار ناشی از عدم توزیع عادلانه فرصت‌ها و امکانات در گستره‌ی سرزمین ملی با محوریت مقوله تنوع فضایی تأکید دارد (اطهاری، ۱۳۸۱: ۲۶). از آنجا که هر شهری دارای توان‌ها و ویژگی‌های خاص خود است، لذا فعالیت‌های وارده بر پهنه شهر می‌بایست متناسب با توان‌ها و ظرفیت‌های آن، به منظور بهره‌برداری معقولانه و بهینه امکانات از شهر باشد و این امر مگر به واسطه شناخت و ادراک فضای شهری میسر نخواهد شد (وارثی، ۱۳۸۷: ۴۳). با شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های شهر یاسوج که از ۴ ناحیه و ۲۳ محله تشکیل شده است، می‌توان اطلاعات مناسبی جمع‌آوری کرد و به صورت بهینه به مشکلات امکانات و خدمات شهری یاسوج از جهت عدالت فضایی پرداخت. از مجموع سطوح اراضی شهر یاسوج با ۱۸۵۰ هکتار وسعت، ۲۳ درصد به کاربری مسکونی، ۱۷ درصد به معابر، ۱۸ درصد به اراضی بایر و ۱۶ درصد نیز به بقیه خدمات شهری اختصاص دارد. ۵۲ درصد از جمعیت استان در مناطق شهری زندگی می‌کنند که پرجمعیت‌ترین آن، شهر یاسوج مرکز استان ۱۰۸ هزار و ۵۰۵

بین رودخانه‌های بشار در جنوب و مهریان در غرب و کوه‌های دنا در شمال و شرق محصور شده است. حوزه‌ی شهری یاسوج در یک ناودیس عریض در زاگرس مرتفع و چین‌خورده واقع شده است (مهندسین مشاور همسو، ۱۳۷۵: ۲۴۶-۲۴۰). این شهر از ۴ ناحیه و ۲۳ محله تشکیل شده است. از مجموع سطوح اراضی شهر یاسوج با ۱۸۵۰ هکتار وسعت، ۲۳ درصد به کاربری مسکونی، ۱۷ درصد به معابر، ۱۸ درصد به اراضی بایر و ۱۶٪ نیز به بقیه‌ی خدمات شهری اختصاص دارد. بر اساس اطلاعات سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، ۵۲ درصد از جمعیت استان در مناطق شهری زندگی می‌کنند که پرجمعیت‌ترین آن، شهر یاسوج مرکز استان با ۱۰۸ هزار و ۵۰۵ نفر جمعیت می‌باشد و نرخ رشد جمعیت ۰/۷۶ درصد نسبت به سال ۸۵ می‌باشد. تراکم ناخالص شهر ۶۳ نفر در هکتار می‌باشد. در جدول شماره ۲، تعداد و مساحت خدمات شهر آورده شده است (سالنامه آماری سال ۱۳۹۰ شهر یاسوج).

رابطه‌ی تراکم با توزیع خدمات مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت الگوی بهینه برای عدالت فضایی و توزیع خدمات شهری تعریف شده است. جامعه آماری ۲۳ محله شهر یاسوج در قالب ۴ ناحیه شهری مورد بررسی قرار گرفت. شاخص‌های مورد استفاده برای به دست آوردن عدالت فضایی، ۱۲ شاخص خدمات شهری می‌باشد. متغیرهای تحقیق شامل ۱- کتابخانه ۲- بیمارستان ۳- درمانگاه ۴- جایگاه عرضه سوخت ۵- خدمات فرهنگی- مذهبی ۶- خدمات ورزشی ۷- فضای سبز ۸- مهد کودک ۹- دبستان ۱۰- راهنمایی ۱۱- دبیرستان ۱۲- سایر (خدمات، حمل و نقل، تاسیسات و غیره) است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

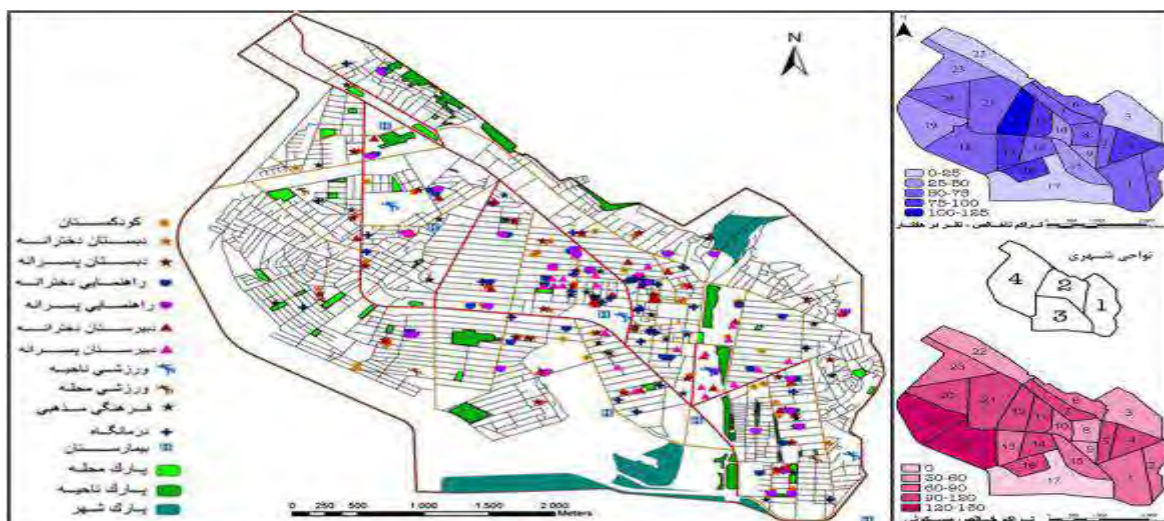
شهر یاسوج دارای موقعیت جغرافیایی ۳۰ درجه و ۲۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است (سالنامه آماری استان کهگیلویه بویراحمد، ۱۳۸۷: ۳۱). این شهر از نظر تقسیمات سیاسی کشور، مرکز استان کهگیلویه و بویراحمد و مرکز شهرستان بویراحمد است. از نظر طبیعی

جدول (۱): تعداد و مساحت خدمات عمومی شهر یاسوج

خدمات	تعداد	مساحت کل (هکتار)
کتابخانه	۲۴	۰,۴
بیمارستان	۶	۱۳,۷
درمانگاه	۲۷	۴,۸
جایگاه عرضه سوخت	۵	۳,۲
فرهنگی- مذهبی	۳۸	۶,۳
خدمات ورزشی	۲۷	۲۴
فضای سبز	۵۴	۱۰۸,۹
مهد کودک	۱۷	۲,۱
دبستان	۶۷	۷,۴
راهنمایی	۶۲	۸,۲
دبیرستان	۵۷	۷,۳
سایر (خدمات، حمل و نقل، تاسیسات)	۷۶	۹۳

منبع: طرح توسعه، عمران و حوزه نفوذ شهر یاسوج

نقشه (۱): توزیع خدمات عمومی در شهر یاسوج

(ماخذ: طرح تفصیلی شهر یاسوج)

جدول (۲): وضعیت بخش‌بندی کالبدی شهر یاسوج در سال ۱۳۹۲

کل شهر	ناحیه‌ی چهار	ناحیه‌ی سه	ناحیه‌ی دو	ناحیه‌ی یک	نواحی شهری
۱۰۸۵۰۵	۳۸۶۵۵	۱۷۶۵۰	۲۳۲۵۰	۲۸۹۵۰	جمعیت
۱۸۵۰	۷۹۷,۳	۳۲۵,۹	۳۵۵,۸	۳۷۲,۶	مساحت (H)
۶۳	۳۵,۴	۷۶,۷	۶۸,۳	۸۰	تراکم ناخالص
۲۳۵	۲۲۰	۲۵۶	۲۱۱	۲۴۸	تراکم خالص
۲۳	-	-	-	-	تعداد محله‌ها

منبع: طرح توسعه، عمران و حوزه نفوذ شهر یاسوج و مطالعه نگارندگان

عدالت فضایی در شهر یاسوج بر مبنای توزیع خدمات

مهم‌ترین معیار برای تحلیل وضعیت عدالت فضایی و رشد، چگونگی توزیع خدمات شهری است. با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده، چگونگی توزیع خدمات در محله‌های شهر یاسوج مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از ضریب تغییرات، نابرابری هر یک از شاخص‌های خدمات شهری در محلات شهر مشخص شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، بیشترین نابرابری در توزیع فضایی مربوط به شاخص خدمات درمانی و کمترین آن، مربوط به شاخص خدمات حمل و نقل می‌باشد. بر اساس امتیازهای به دست آمده از طریق شاخص‌های خدمات شهری، محله‌های شهر یاسوج به چهار سطح کاملاً متعادل، تقریباً متعادل، نیمه‌متعادل و نامتعادل تقسیم شده است. برابر بررسی‌های صورت گرفته،

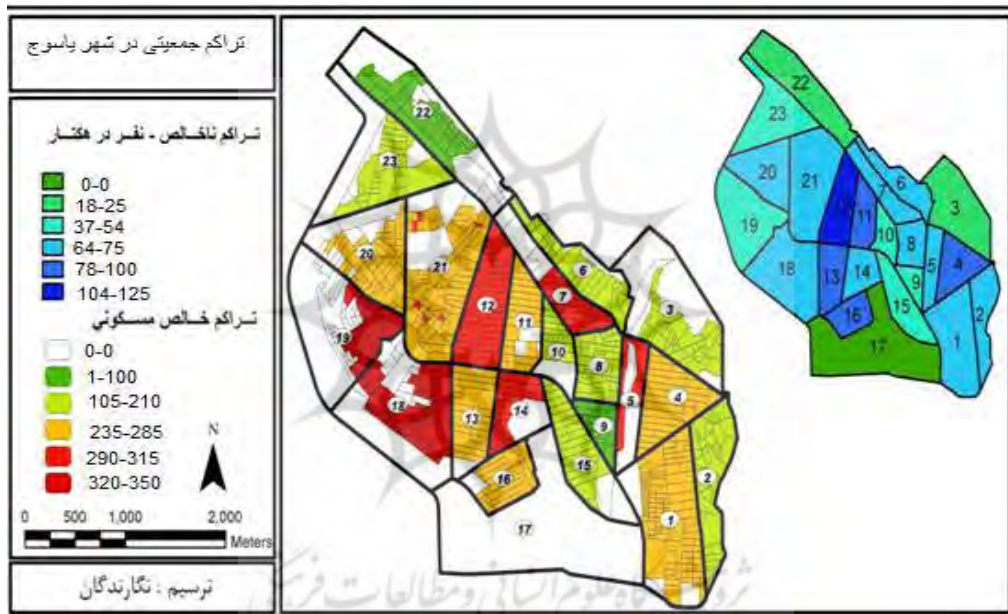
نکته‌ی قابل بحث در تحلیل تراکم‌های شهری یاسوج، فاصله‌ی چشمگیر بین تراکم خالص و ناخالص شهری است. اگرچه تراکم ناخالص شهر یاسوج (۶۳ نفر) نشان دهنده‌ی توسعه‌ی فشرده است؛ ولی با این حال فاصله بین تراکم خالص و ناخالص بسیار بالا بوده است که این امر نشان دهنده‌ی وجود سطوح غیرفعال شهری در داخل محدوده‌ی شهری می‌باشد. به طوری که تراکم خالص شهر حدود ۲۳۵ نفر در هکتار بوده است. البته این سطوح غیرفعال شهری بیشتر به فضاهای سبز، درختان، معابر و غیره اختصاص یافته است. بدون فضاهای سبز، درختان، معابر و غیره، مقدار تراکم شهری به ۱۰۷ نفر می‌رسد که بیانگر یک شهر کاملاً فشرده است. (نقشه ۱)

بحث و یافته‌های تحقیق

جدایی‌گزینی اکولوژیکی شکل گرفته‌اند. محلات نیمه متعادل، بیشتر محلات حاشیه‌ی شهر و پیرامون کمربندی شهر را شکل داده‌اند که توزیع خدمات در این محلات نیمه متعادل بوده و اکثر اقشار متوسط شهری در این محلات ساکن هستند. محلات نامتعادل بیشتر بافت قدیم و فرسوده‌ی شهری را شکل می‌دهند که اکثراً سالخوردگان و طبقات حاشیه‌نشین (ساکنان غیررسمی و مهاجران) شهری هستند که به دلیل پایین بودن سطح درآمد و اجاره بهای پایین محلات در این محلات سکنی گزیده‌اند.

محله‌های شماره‌ی ۱، ۸ و ۹ به عنوان محله‌های کاملاً متعادل شناخته شده‌اند. به دلیل تمرکز امکانات، شاخص‌های خدمات شهری از سطوح پایداری بالا و توزیع خدمات شهری کاملاً متعادلی برخوردار هستند. در مجموع از ۲۳ محله بر اساس تقسیمات کالبدی، ۳ محله کاملاً متعادل، ۵ محله تقریباً متعادل، ۸ محله نیمه متعادل و ۷ محله نامتعادل در توزیع خدمات می‌باشند. در محله‌های تقریباً متعادل، طبقات مرفه و بورکرات سکنی گزیده‌اند. رشد و توسعه و شکل‌گیری این محلات به بعد از انقلاب اسلامی ایران بر می‌گردد که در اثر

نقشه (۲): تراکم جمعیتی در شهر یاسوج

منبع: مطالعه نگارندگان

جدول (۳): سطح‌بندی محلات شهر یاسوج بر مبنای توزیع خدمات شهری

شماره محلات	فراوانی	تعداد	Z-score
۹، ۸، ۱	۱۳،۰۴	۳	بین $+0/64$ و $+1/03$ کاملاً متعادل
۲۲، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۱	۲۱،۷۳	۵	بین $+0/21$ و $+0/63$ تقریباً متعادل
۱۷، ۱۶، ۱۰، ۷، ۶، ۴، ۳، ۲	۳۴،۷۹	۸	بین $-0/14$ و $+0/20$ نیمه متعادل
۲۳، ۲۱، ۲۰، ۱۹، ۱۸، ۱۲، ۵	۳۰،۴۴	۷	بین $-0/5$ و $-0/14$ نامتعادل

منبع: بررسی نگارندگان

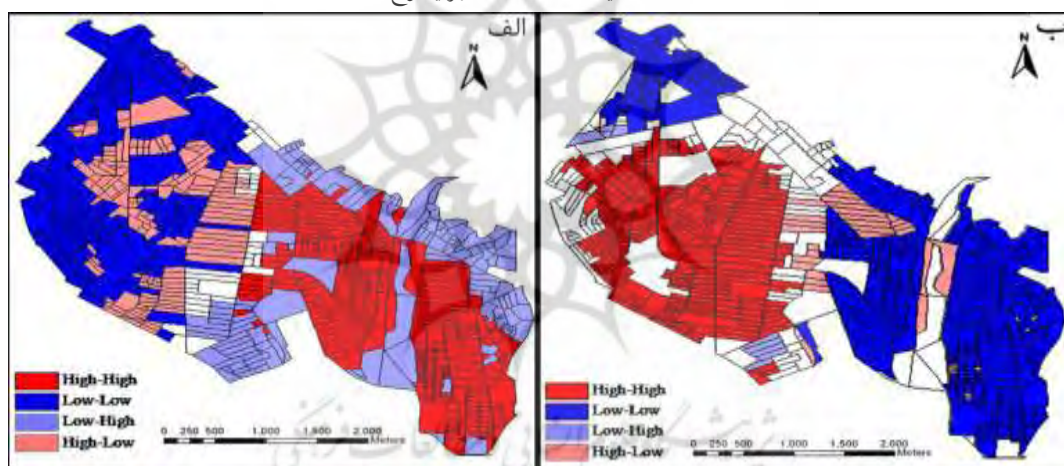
جدول (۴): سطح‌بندی نیازمندی ساکنان شهر به تفکیک محله‌های شهر

محلّه های شهر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
جمعیت با نیازمندی پایین	۳۵,۳	۶۹	۶۷,۷	۹,۲	۰	۹۱,۱	۰,۳	۸۶,۳	۱۰۰	۸۲,۷	۰,۲
جمعیت با نیازمندی میانه	۶۳	۳,۴	۲۲,۸	۹۲,۸	۵۴,۵	۸,۹	۶۳,۷	۱۳,۷	۰	۱۷,۳	۸۲,۷
جمعیت با نیازمندی بالا	۱,۶	۰,۶	۹,۶	۰	۴۵,۵	۰	۳۶,۱	۰	۰	۰	۱۷,۱
محلّه های شهر	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳
جمعیت با نیازمندی پایین	۰	۰	۰	۵۲,۲	۵,۱	۰	۰	۰,۵	۰,۲	۸۲,۲	۳۴,۳
جمعیت با نیازمندی میانه	۷۲,۷	۸,۶	۶۸,۸	۲۹,۷	۸۵,۲	۱۸,۴	۸,۷	۷۱,۳	۶۹	۱۷,۸	۵۶,۴
جمعیت با نیازمندی بالا	۲۷,۳	۹۱,۴	۳۱,۲	۱۸,۲	۹,۷	۸۱,۶	۹۱,۳	۲۸,۲	۳۰,۸	۰	۹,۳

بر

اساس جدول بالا ساکنان محلّه های ۱۳، ۱۸ و ۱۹ (واقع در جنوب و غرب شهر) بیشترین نیازمندی را دارند. بیش از ۸۰ درصد جمعیت آنها، نیازمندی بالا به خدمات دارند و محلّه های ۲، ۴، ۶، ۸، ۹، ۱۰، ۲۲ (واقع در شرق و مرکز شهر) کمترین نیازمندی به خدمات را دارا هستند.

نقشه (۳): نیازمندی محلات شهر یاسوج

بیانگر ارتباط معکوس معناداری بین این دو مؤلفه است؛ یعنی با افزایش این شاخص ها از تراکم جمعیت کاسته شده است. زیرا محلّه های با امتیاز بالا، اکثراً محلّه های مرفّه شهری بوده که تراکم جمعیت آنجا بالا نیست، اما در محلّه های نامتعادل، بیشتر اقشار کم درآمد شهری و مهاجران ساکن هستند و تراکم جمعیت و بُعد خانوار بالاست. تراکم خالص شهری با دیگر شاخص های مورد بررسی ارتباط معناداری را نشان می دهد، یعنی توزیع این شاخص های خدماتی بر مبنای تراکم جمعیتی انجام نگرفته است.

ارتباط متقابل تراکم جمعیتی، تراکم شهری و توزیع خدمات در شهر یاسوج

ضریب همبستگی پیرسون ارتباط بین شاخص تراکم خالص شهری و شاخص های توزیع خدمات را در شهر یاسوج نشان می دهد. فشردگی شهر که بر مبنای تراکم شهری سنجیده شده است، با شاخص های خدماتی، دبستان، خدمات مذهبی و فرهنگی، خدمات حمل و نقل و خدمات تأسیسات و تجهیزات شهری رابطه ی معنادار معکوس را نشان می دهد؛ یعنی با افزایش تراکم شهری از امتیازهای استاندارد شده ی محلات کاسته شده است؛ ارتباط تراکم خالص شهری با Z-score نیز

جدول (۵): تحلیل ضرایب همبستگی بین تراکم جمعیتی، تراکم شهری و شاخص‌های خدمات شهری در محلات

Sig	تراکم خالص	خدمات
۰,۴۷۸	-۰,۱۲۵	کتابخانه
۰,۷۷۷	-۰,۰۵۵	بیمارستان
۰,۷۲۵	۰,۰۶۷	درمانگاه
۰,۲۲۳	-۰,۲۲۹	جایگاه عرضه سوخت
۰,۰۴۶	-۰,۳۶۸	فرهنگی-مذهبی
۰,۶۶۵	-۰,۰۸۲	خدمات ورزشی
۰,۱۴	-۰,۲۷۶	فضای سبز
۰,۴۷۹	-۰,۱۳۴	مهد کودک
۰,۰۹	-۰,۲۱۵	دبستان
۰,۴۲۲	-۰,۱۵۲	راهنمایی
۰,۸۴۵	۰,۰۳۷	دیپروستان
۰,۰۳۵	-۰,۳۶۸	سایر (خدمات، حمل و نقل، تاسیسات و...)
۰,۰۰۷	-۰,۴۸۴	Z-score

ماخذ: محاسبات نگارندگان

در ۲۳ محله‌ی شهر یاسوج، حدود ۱۶ محله دارای تراکم خالص جمعیتی بالاتر از مقدار بهینه و در حدود ۷ محله از این مقدار بهینه کمتر است (جدول شماره ۶) محله‌های ۹، ۸ و ۱ که نزدیک‌ترین فاصله را به این مقدار بهینه دارند، از لحاظ عدالت فضایی در وضعیت ایده‌ال قرار دارند. در حالی که وضعیت عدالت فضایی در اکثر محلاتی که تراکم جمعیتی بیش از مقدار بهینه را دارند، مناسب نیست.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

توجه به جنبه‌های عدالت فضایی شهر از نظر شاخص‌های مختلف خدماتی و نحوه‌ی توزیع جمعیت، امری ضروری به نظر می‌رسد، زیرا ساختار فضایی شهر دارای سیستم منسجمی است که از اجزا و عناصر گوناگون تشکیل شده است و ناپایداری هر کدام از این عناصر، بر کل مجموعه و ساختار شهری تأثیر گذار است. در پژوهش حاضر عدالت فضایی و توزیع خدمات شهری در محلات شهر یاسوج بررسی شده است. با توجه به عنوان معیار توسعه‌ی شهری، بسیار مهم است. با بررسی‌های صورت گرفته بر اساس بخش‌بندی کالبدی، شهر یاسوج دارای ۲۳ محله‌ی شهری است. میانگین تراکم خالص شهری در محلات شهر یاسوج ۲۳۵ نفر و تراکم ناخالص ۶۳ نفر است. اگرچه فاصله بین تراکم خالص و ناخالص بسیار زیاد است ولی زمین‌های غیرفعال، به داخل محدوده‌ی شهری اختصاص یافته است. بررسی میزان ضریب همبستگی پیرسون بین جمعیت و مساحت محلات شهر، بیانگر عدم رابطه معنی‌داری بین دو متغیر است.

جدول (۶): تراکم خالص شهری و Z-score محلات شهر یاسوج

شماره‌ی محله	تراکم خالص شهری	Z-score
۱	۲۵۴	۰,۹
۲	۳۶۱	-۰,۱۴
۳	۱۹۶	-۰,۱۴
۴	۱۹۱	-۰,۱۲
۵	۲۸۱	-۰,۰۵
۶	۱۵۴	-۰,۰۶
۷	۱۶۴	-۰,۰۳
۸	۲۰۵	۱,۰۳
۹	۲۴۵	۰,۹
۱۰	۲۱۴	۰,۰۳
۱۱	۱۹۸	۰,۶۴
۱۲	۲۶۲	-۰,۴۷
۱۳	۱۷۹	۰,۶۴
۱۴	۲۰۱	۰,۵۷
۱۵	۲۱۷	۰,۴۶
۱۶	۲۱۶	۰,۰۳
۱۷	۲۹۶	۰,۰۵
۱۸	۲۹۰	-۰,۴۶
۱۹	۲۹۰	-۰,۴۳
۲۰	۲۷۶	-۰,۴۲
۲۱	۲۹۹	-۰,۴۱
۲۲	۲۵۳	-۰,۴۴
۲۳	۲۴۶	-۰,۳۰

ماخذ: محاسبات نگارندگان

در حقیقت، جمعیت پذیری محلات شهری مطابق با مساحت موجود محلات نبوده است، بلکه عوامل دیگری همچون قیمت زمین و مسکن، وجود یا فقدان ساز و کارهای مشخص نظارتی و مدیریتی، میزان دسترسی به امکانات و خدمات و همچنین درآمد افراد نیز در این مسأله دخالت داشته است. بررسی و شناخت وضعیت محلات شهری به لحاظ چگونگی توزیع خدمات در سطح شهر با استفاده از مدل نمرات استاندارد (Z-score) ارزیابی شده است. در ارتباط اثرات عدالت فضایی بر توزیع خدمات، ۱۲ شاخص خدمات شهری با استفاده از فرمول امتیاز استاندارد شده مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که از مجموع ۲۳ محله، ۳ محله دارای توزیع خدمات کاملاً متعادل، ۵ محله تقریباً متعادل، ۸ محله نیمه متعادل و ۷ محله نامتعادل در توزیع خدمات بوده است. به گونه‌ای که درصد جمعیت برخوردار در محله‌های ۳، ۶، ۱۶، ۱۹، ۲۲ و ۲۳ بین ۶۰ تا ۷۰ درصد و محله‌های ۱، ۵، ۸، ۹، ۱۱ و ۱۵ بالای ۸۵ درصد است که نشان

در حقیقت، جمعیت پذیری محلات شهری مطابق با مساحت موجود محلات نبوده است، بلکه عوامل دیگری همچون قیمت زمین و مسکن، وجود یا فقدان ساز و کارهای مشخص نظارتی و مدیریتی، میزان دسترسی به امکانات و خدمات و همچنین درآمد افراد نیز در این مسأله دخالت داشته است. بررسی و شناخت وضعیت محلات شهری به لحاظ چگونگی توزیع خدمات در سطح شهر با استفاده از مدل نمرات استاندارد (Z-score) ارزیابی شده است. در ارتباط اثرات

برای دستیابی به توزیع عادلانه خدمات شهری و تحقق عدالت فضایی در شهر یاسوج راهکارهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

۱- برای تحقق عدالت فضایی در مقیاس کلان، قضیه دست-یابی به عدالت یا توسعه متوازن در سطح ملی از طریق آمایش سرزمین است. زیرا تا زمانی که مناطق مختلف کشور به توسعه نسبتاً متوازن دست نیابد، نه تنها در بین شهرهای مختلف مناطق، بلکه در داخل یک شهر نیز شکاف‌های عمیقی پدیدار خواهد گردید که به نابرابری و بی‌عدالتی اجتماعی منجر می‌گردد.

۲- بی‌عدالتی فضایی موجود در شهر را نمی‌توان به صورتی مجرد و جدا از منطقه‌ای که شهر در آن استقرار یافته است، بررسی نمود. وجود فقر در شهر که بنا به فقر اقتصادی و فرهنگی، فرصت‌های موجود را نیز از دست می‌دهند قابل حل نیست. از این رو لازم است از طریق سیاست‌های باز توزیع ثروت در جامعه به کاهش طبقات تهی‌دست و انتقال آنان به طبقات متوسط همت گماشت.

۳- استفاده از زمین‌های بایر موجود در تمام محله‌ها برای رفع کمبودهای طرح فوق و یا تخصیص زمین به جمعیت اضافه شده در آینده؛ با توجه به اینکه اراضی بایر به اندازه کافی موجود است.

۴- توزیع متعادل و به یک نسبت خدمات در بین محلات شهر یاسوج.

۵- از آنجا که در سرویس‌های سالن ورزشی، پارک و فضای سبز و مراکز فرهنگی تمامی ۲۳ محله شهر دارای مشکل بوده، باید برای توسعه کاربری‌های فوق اقدام نمود.

منابع

۱- اطهاری، کمال (۱۳۸۱): عدالت در فضا، مجله هفت شهر، سال سوم، شماره نهم و دهم، سازمان عمران و بهسازی شهری، تهران.

از اختلاف بالای ساکنان شهر در دسترسی به خدمات است. بر همین اساس ساکنان محله‌های ۱۳، ۱۸ و ۱۹ (واقع در جنوب و غرب شهر) بیشترین نیازمندی را دارند. بیش از ۸۰ درصد جمعیت آنها، نیازمندی بالا به خدمات دارند و محله‌های ۲، ۴، ۶ و ۸، ۹، ۱۰، ۲۲ (واقع در شرق و مرکز شهر) کمترین نیازمندی به خدمات را دارا هستند. برقراری ارتباط آماري بين تراکم توزیع خدمات و تراکم خالص جمعیت با Z-SCORE نشان می‌دهد که تراکم جمعیت با توزیع خدمات دارای رابطه معناداری نسبی است؛ به گونه‌ای که محله‌هایی با تراکم جمعیتی خیلی بالا، دارای توزیع خدمات کاملاً نامتعادل هستند که نابرابری و بالا بودن این مقدار در مرکز و جنوب شرق (محله‌های ۱، ۸ و ۹) نسبت به بخش‌های دیگر بیشتر است. نتایج نشان دهنده بی‌عدالتی در توزیع خدمات نسبت به جمعیت، قابلیت دسترسی و کارایی می‌باشد. به طوری که میزان سنجش عدالت‌های فضایی مرکزی و جنوب شرقی شهر، بالاتر از میانگین می‌باشد؛ این در حالی است که این میزان در محله‌های غرب، شمال شرق و شمال-غرب شهر به میزان کمتر از میانگین مورد نظر است که نشان دهنده بر خورداری کمتر نسبت به جمعیت محلات شهری می‌باشد. شهر یاسوج در مناطق ۱ و ۲ دارای بیشترین و بالاترین میزان دسترسی و نیز بر خورداری از امکانات و خدمات شهری نسبت به نواحی ۳ و ۴ است. همچنین یافته‌های پژوهش در شهر یاسوج نشان می‌دهد که دسترسی نسبتاً مناسبی به تسهیلات شهری وجود دارد؛ با این وجود، نابرابری میزان دسترسی به تسهیلات در شهر مشهود است. عدالت فضایی نقش مهمی در ساماندهی و تعادل بخشی توزیع تسهیلات به منظور تعدیل نابرابری‌ها دارد و دستیابی به خدمات شهری از طریق تأمین عدالت فضایی به عنوان ضرورتی اجتناب ناپذیر می‌باشد.

پیشنهادات

- ۹- هاروی، دیوید (۱۳۷۹): عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان و دیگران، شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، تهران.
- 10-Talen, Emily.(1996), The Social Equity of Urban Service Distribution: An Exploration of Park Access in Pueblo, CO and Macon, GA. Research Paper, No. 9610, Regional Research Institute, West Virginia university.
- 11-Talen, Emily. (2002), The Social Goals of New Urbanism. Housing Policy Debate, Vol. 13, No. 1, pp: 165-188.
- 12-Talen, Emily. (2002), the Social Goals of New Urbanism. Housing Policy Debate, Vol. 13, No. 1, pp: 165-188.
- 13-Tosun, C., 2001, Challenges of Sustainable Tourism Development in Developing World: the Case of Turkey, Journal of Tourist
- 14- Williams, K., 1999, Urban Intensification Policies in England: Problems and Contradiction, Land Use Policy, Vol. 16, No.3, PP. 167-178.
- ۲- بوچانی، محمد حسین (۱۳۸۵): بررسی عدم تعادل‌های فضایی - اجتماعی شهر ایلام از دیدگاه توسعه پایدار، مجله شهرداری‌ها، سال ششم، شماره ۷۳، تهران.
- ۳- شیخی، محمدتقی (۱۳۷۸): جامعه شناسی شهری، انتشارات نورگیتی، تهران
- ۴- بیبی، سید محسن (۱۳۸۲): از شار تا شهر، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- ۵- مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۱-۱۳۹۰، تهران
- ۶- معین، محمد (۱۳۷۱)، فرهنگ معین، جلد ۲. چاپ هشتم، تهران انتشارات امیرکبیر، تهران
- ۷- مهندسین مشاورین آمود (۱۳۸۶)، طرح تفصیلی شهر یاسوج.
- ۸- وارثی، حمیدرضا (۱۳۸۷): بررسی تطبیقی توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی، نشریه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۱، زاهدان.

